

Narodne manjšine – most med narodi ali subjekti lastnega razvoja

(Primerjava konceptov zaščite narodnih manjšin v Sloveniji in na Hrvaškem)

Primerjalni prikaz načel zaščite narodnosti (narodnih manjšin) v Sloveniji in na Hrvaškem se nanaša le na leto 1991, saj so bile za predhodna leta analize (ali zgolj prikazi) tovrstne problematike že opravljene in tudi objavljene. Za Slovenijo je takšen prikaz izšel v reviji *Razprave in gradivo* (Ljubljana), 1990, 24; za Hrvaško pa v publikaciji *Manjine u Alpsko-Jadranskem prostoru* – Zagreb, 1990.

Z vidika povedanega se nam kot predmet primerjave kažejo naslednji dokumenti:

1. Ustava Republike Slovenije, sprejeta 23. decembra 1991,
2. Ustav Republike Hrvatske,
3. Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (v nadaljevanju Ustavni zakon), sprejet 4. decembra 1991,
4. možni drugi izvedbeni zakoni na različnih ravneh (od republiških do občinskih). Na žalost nam je kljub prizadevanjem uspelo pridobiti le dokumente za narodnostno mešane občine v Sloveniji ter je zato prikaz uresničevanja pravic manjšin na tej ravni nujno enostranski.

Metodološko izhodišče temelji na ugotavljanju koncepta varstva narodnosti (narodnih manjšin), saj so prav od te zasnove odvisni celotna pravna izvedbena struktura ter dejanski položaj posamezne narodnostne skupnosti in njen etnorazvoj. Kljub vsej diskutabilnosti in spornosti je pristop k urejanju položaja manjšin možno shematično razdeliti na t. i. »negativni« oziroma »pozitivni« pristop. Pri tem je lahko sporna posledica uporabe izraza »negativni«, ki pogosto asociira na odklonilno stališče do zaščite manjšin. Vendar je treba poudariti, da gre predvsem za terminus technicus, ki tudi zagotavlja promocijo, izvedbo in varstvo pravic na določeni ravni, vendar se od koncepta »pozitivni pristop« razlikuje po nižjem dosegu priznanih kolektivnih pravic, oblikah in dosegu avtonomije narodnih manjšin pri koncipiranju lastnega etnorazvoja ter v razmerjih porazdelitve.

Temeljni element »pozitivnega« koncepta je tako zasnovano varstvo narodnih skupnosti (manjšin), ki manjšinske populacije obravnava kot *posebne družbene subjekte* v smislu varstva njihovega obstoja in dejavne pojavnosti v javnosti. Primerjava določil o posebnih pravicah narodnih manjšin v obeh novosprejetih temeljnih listinah nas navaja k sklepanju, da ima hrvaško načelo kar nekaj elementov t. i. »negativnega pristopa«. Na to nas opozarja že zapis v »preambuli« (izvo-rične osnove), kjer je zapisano, da je Republika Hrvaška *nacionalna država* (podčrtal M. K.) hrvaškega naroda in država pripadnikov tistih narodov in manjšin, ki so njeni državljani: Srbi, Muslimani, Slovenci, Čehi, Slovaki, Italijani, Madžari, Židi in drugi, ki sta jim zajamčena enakopravnost z državljani hrvaške narodnosti in uresničevanje nacionalnih pravic v skladu z demokratičnimi normami OZN in držav svobodnega sveta«. Res je sicer, da gre zgolj za navedbo v preambuli (zdi se,

* Dr. Miran Komac, docent na FDV.

da je ta sicer prepisana iz kakšnega Tuđmanovega govora ali zgodovinskega spisa), vendar je kljub temu moteče izrazito poudarjevanje nacionalne države ob koncu dvajsetega stoletja. Afinitete in težnje večinskih narodov po nacionalni državi pogosto vodijo v praksi k hierarhičnemu razvrščanju elementov etnosa, pri čemer so marginalizirani (oziroma »folklorizirani«) prav statistično minorni etnosi. Razvrščanje etnične situacije na Hrvaškem pogosto asociira na opisano miselnost. Prav to pa lahko povzroča brez ustrezne pojmovne kompenzacije (ob »primernih« amarkordovskih spodbudah) za druge (nehrvaške) etnične populacije negativne učinke.

Določen amortizacijski učinek bi bil dosežen z vpeljavo pojma *avtohtonost* za druge etnično manjšinske populacije, kot je to zapisano na primer v Ustavi Republike Slovenije (5. člen): »Država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti (. . .). »Avtohtonost najprej pomeni, da gre za populacije, ki so jih objektivne zgodovinske razmere dodelile tej in ne drugi državni tvorbi. Torej jih ni mogoče obravnavati kot nekakšne »pritepence«, ampak kot soustvarjalce večstoletnega kulturnega in socialnega razvoja teh ozemelj s povsem enakimi pravicami do »uporabe« večstoletne zgodovinske dediščine.

Soodvisnost med avtohtonostjo in priznavanjem zgodovinskosti se mora v prvi vrsti kazati v *javnem izkazovanju prisotnosti* manjšinske etnične skupnosti na določenem teritoriju. V to kategorijo gre šteti pravne določbe o rabi jezika¹, toponomastiki in narodnih simbolih. Ustava Republike Slovenije je glede rabe jezika jasna: 11. člen določa, da (. . .) »na območjih občin, v katerih živita italijanska in madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina in madžarščina«. Ustava Republike Hrvaške je manj določna, saj v nobeni določbi ne predvideva avtomatične izenačitve jezikov manjšin s hrvaškim jezikom. Možnost uvedbe drugega uradnega jezika na določenih območjih je sicer dopuščena (člen 12 Ustave Republike Hrvaške)², vendar z določbo, da bo podrobnejša specifikacija oblikovana v ustreznih izvedbenih aktih.

V skladu s (pompoznim) razglasom ustavnega zakona bi pričakovali, da je njegova funkcija prav v podrobnejši analizi te problematike. Žal pa ostajajo določila v tem zakonu po eni strani še vedno abstraktna³ (»občine, kjer so nehrvaške etnične populacije v večini«), po drugi strani pa tako konkretna, da bo raba jezika manjšin v javnosti lahko močno omejevalna. Na to nas opozarja določba člena 8 ustavnega zakona, ki najavlja *številčno klavzulo* pri uvajanju dodatnega uradnega jezika in pisave ter hkrati prepušča lokalnim ravnam določanje meril za uresni-

¹ Na tem mestu puščamo ob strani problematiko rabe jezika na »individualni« ravni tako v javnosti in na javnih krajih kot tudi v odnosih do oblasti. Glede na to da je uresničevanje tega dejavnika tradicionalno kritično ter zato daleč od zelenega, je mogoče vzroke za to najti v obliči že opravljenega raziskovalnega dela.

² Ustavni zakon članek 12.: U Republici Hrvatskoj u službenoj je upotrebi hrvatski jezik i latinično pismo. U pojedinih područnim jedinicama uz hrvatski jezik i latinično pismo u službeno se uporabu može uvesti i drugi jezik te ćirilčno ili koje drugo pismo, pod uvjetima propisanim zakonom.

³ Gre za določila v členih 6 toč. c in 7 Ustavnega zakona

članek 6 toč. c: Republika Hrvatska obavezuje se da će pripadnicama svih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina osigurati:

c) pravo na identitet, kulturu, vjeroispovijed, javno i privatno korištenje jezika i pisma te obrazovanje;

Članek 7: Pripadnici svih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj mogu slobodno upotrebljavati, u privatnom i javnom životu, svoj jezik i pismo. U općinama u kojima pripadnici etničke i nacionalne zajednice ili manjine čine većinu u ukupnom broju stanovnika u službenoj uporabi će biti uz hrvatski jezik i latinično pismo i jezik i pismo te etničke i nacionalne zajednice ili manjine.

čitev te možnosti.⁴ Praksa zagotavljanja in uresničevanja posebnih pravic manjšin, ki določa ključno funkcijo lokalnim političnim dejavnikom, zna predstavljati (kot nam kaže praksa doma in v svetu) dodaten zadržek v tem procesu. Lokalne ravni so zaradi različnih povezav, ki izvirajo iz stikov z etnijami, pogosto obremenjeni s preštevanjem in prištevanjem »privilegijev«, ki naj bi jih bili deležni pripadniki manjšin, ter so zato praviloma kritičnejši do uveljavljanja posebnih pravic manjšin.

Razreševanja problematike *toponomastike* ni mogoče zaslediti v nobenem izmed opisanih dokumentov (ne slovenskem ne hrvaškem), kar seveda še zdaleč ne pomeni, da se ji bo mogoče izogniti. Tematika zadeva najprej javno dvojezično poimenovanje, vendar tudi, če že ne predvsem, ponovno vrnitev izvornim krajevnim, ledinskim itd. imenom, ki so pogosto nastala pred prevlado sedanjega dominantnega naroda na narodnostno mešanih področjih. Vzpostavitev prevlade je očitno terjala (vsaj vizualno) prekinitev z dotedanjo kulturno tradicijo, s čimer so bili (zavestno ali ne) vgrajeni pomembni asimilacijski nastavki.

Svobodno rabo *narodnih simbolov* omogočata tako določba v slovenski ustavi⁵ kot določba v hrvaškem ustavnem zakonu.⁶ Določbi sta razumljivo močno splošni, tako da se bosta šele ob uporabi (ponovno) odprli permanentno prisotni vprašanji: a) kako razrešiti dilemo, ko narodna manjšina izbere za svoj temeljni narodni simbol zastavo, ki je hkrati državna zastava države matičnega naroda in b) kako opredeliti kategorijo »javna mesta za izobešanje zastav«? V prejšnji politični ureditvi sta bili dilemi razrešeni tako, da je bil z dodajanjem zvezde na nacionalne (državne) zastave vpeljan pečat, ki je uvedel mejo med nacionalnim (v smislu etničnega) ter nacionalnim v smislu državnosti; scenografija občega okraševanja ob za to predpisanih priložnostih pa je v »javno mesto« spremenila vsako kolikor toliko urbanizirano naselje. Za Slovenijo velja, da bo oboje mogoče dodelati v ustreznih zakonih,⁷ medtem ko ostajajo tovrstna določila na Hrvaškem »dokončna« ter jih bo zato možno poljubno interpretirati.

Celotno področje *javnega izkazovanja prisotnosti* določene narodne manjšine je mogoče izoblikovati šele tedaj, ko se v povezavi z *avtohtonostjo* opredeli *teritorij*, na katerem naj bi bile posamezne oblike izkazovanja narodnomanjšinske prisotnosti avtomatično izkazovane. Težko si je namreč predstavljati, da bi bilo možno oblikovati celoten sistem pravic brez predhodne odločitve teritorija. Novospreglete pravne rešitve, ki jih primerjamo, dajejo le obris bodočega razvoja – vendar je to mogoče trditi le za slovensko ustavo v tistem delu, ki določa, da »zakon ureja položaj in način uresničevanja pravic italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na območjih, kjer živita (. . .)«. ⁸ Glede na sprejeto načelo, da nov pravni sistem ne sme zniževati že dosežene ravni pravic, lahko sklepamo, da bo narodnostno mešano ozemlje obsegalo (vsaj) ozemlja sedanjih občin Koper, Izola, Piran ter v Prekmurju občino Lendava in dele občine Murska Sobota. Kakšna bo bodoča

⁴ Ustavni zakon članek 8: Jedinice lokalne samouprave mogu utvrditi službeno upotrebu dvaju ili više jezika i pisama vodeći računa o broju pripadnika i interesima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina.

⁵ Ustava Republike Slovenije: 64. člen: (. . .) svobodno uporabljajo svoje simbole (. . .)

⁶ Ustavni zakon Republike Hrvatske:

Članak 9.: Slobodan je posjed i uporaba znamenja i simbola etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina (. . .)

⁷ Z odločitvijo Skupščine občine Izola št.: 352-18/80 z dne 23. XII. 1991 (Uradne objave, št. 44, 27. decembra 1991) je bil glede uporabe zastave italijanske narodnosti narejen precedens, ki bo zagotovo vplival na urejanje tega področja. S tem odlokom je skupščina potrdila predlog Samoupravne narodnostne skupnosti pripadnikov italijanske narodnosti, da se kot zastava narodnosti uporablja dotedanja trobojnica brez zvezde, kar bo mnoge asociiralo na italijansko državno zastavo.

Pri madžarski narodnosti v Sloveniji te dileme ne bi smelo biti, saj se z odstranitvijo zvezde ne izenačujeta narodnomanjšinska in (narodno) državna zastava. Madžarska državna zastava ima na trobojnici tradicionalni madžarski grb.

⁸ Ustava Republike Slovenije, 64. člen

teritorialna zasnova komunalne ureditve, ni mogoče trditi niti za Slovenijo niti za Hrvaško, ne glede na to da so določena delovna gradiva (za Slovenijo) že v kroženju.⁹ Za Slovenijo je soodvisnost med bodočo teritorialno ureditvijo in obsegom pravic, vezanih na teritorij (če bo obveljalo načelo o nujnosti ohranjanja že dosežene ravni zaščite), manj pomembna. Ključen pa je ta koncept za Hrvaško, saj bo z ustrezno teritorialno razdelitvijo mogoče bistveno vplivati na številčno porazdelitev etnij v posamezni lokalni samoupravni enoti ter s tem na pravice, ki naj bi jih bili deležni! Ne gre namreč pozabiti, da so s podobnim teritorialnim preustrojem v petdesetih letih Hrvati bistveno zameglili prisotnost (predvsem) srbskega etničnega dejavnika ter da se podobna rešitev zna dogoditi tudi danes kljub dokazanemu dejstvu, da se jim je takratna reorganizacija obrestovala v negativnem pomenu besede.

Bistveno pri teritorialni organizaciji je seveda to, da narodne manjšine ohrani tudi v novih upravnih enotah doseženo raven samoupravljanja na področjih, ki so ključna za ohranjanje in razvoj manjšin. Ker te pristojnosti določajo že obstoječi statuti občin na narodnostno mešanih ozemljih, jih ne navajamo. Omeniti pa je treba odloke, ki so jih občinske skupščine na teh ozemljih sprejele v obdobju,

⁹ Iz delovnega gradiva za pripravo zakona o občinah (Ljubljana, 30. 9. 1991) je mogoče izluščiti naslednjo shemo delitve dosedanjih narodnostno mešanih občin:

1. *Koper* = 1. Ankaran in Škofije (+Hrvatini)
  2. Dekani (+Črni Kal + Gradin + Gradišče)
  3. Koper (+Prisoje - Olmo + Smedela + Žusterna)
  4. Koper okolica (možna tudi delitev na:
    - a. Bertoki - Pobegi - Pridvor
    - b) Škocijan - Vauganel
  5. Šmarje - Marezige (+ Boršt)
2. *Izola* = 1. Izola
3. *Piran* = 1. Lucija - Sečovlje (+ Nova vas - Raven)
  2. Piran
  3. Portorož (Možna združitev z Lucijo in Strunjanom)
4. *Lendava* = 1. Črešnovci (+Bistrica + Odranci, Polane)
  2. Dobrovnik (+Genterovci + Kobilje)
  3. Lendava (+Dolga vas)
  4. Lendava okolica (variante obmestne občine:
    - a) Čentiba (Orešje, Petišovci)
    - b) Gaberje - Hotiza (Lakoš)
  5. Turnišče
5. *Murska Sobota* = 1. Beltinci (+Bratonci, Dokležovje, Gančani, Ižakovci, Lipa, Lipovci, Melinci)
  2. Cankova (+Zenkovci)
  3. Gornji Petrovci (+Hodoš, Čepinci, Križevci, Šalovci)
  4. Grad (+Budonci, Kuzma)
  5. Mačkovci
  6. Marjanci - Bogojina (+Tešanovci)
  7. Murska Sobota (Černelavci, Rakičan)
  8. Murska Sobota (variante obmestne občine:
    - a) Bakovci - Krog
    - b) Puconci (Brezovci)
    - c) Tišina (Gederovci)
  9. Prosenjakovci (+Ratkovci, Selo - Fokovci)
  10. Roguševci (+Pertoča)

ki ga obravnavamo. V ta okvir sodita odlok Skupščine občine Murska Sobota z dne 4. aprila 1990 o pristojnosti zborov skupščine občine Murska Sobota (2. člen in 9. člen)¹⁰ ter odlok z enakim naslovom, ki ga je 11. aprila 1990 sprejela Skupščina občine Lendava¹¹ (2. člen, 9. člen, 10. člen).

Hrvaško načelo določanja narodnostno mešanega teritorija je manj transparentno vsaj iz dveh razlogov: a) zaradi številčne klavzule ter b) zaradi uokvirjanja pravic manjšin v kulturno avtonomijo.¹² Oboje je logična posledica izrazitih težnj hrvatskih oblasti po graditvi države s poudarjeno težnjo enonacionalnega obeležja, znotraj katere je manj prostora za priznavanje etničnega pluralizma; hkrati pa se v takšem pristopu kaže politični trenutek sodobne Hrvaške v smislu hrvaško-

¹⁰ Odlok o pristojnostih zborov skupščine občine M. Sobota

Člen 2.: Vprašanja iz pristojnosti občine M. Sobota obravnavajo in odločajo zbor krajevnih skupnosti, zbor združenega dela in družbenopolitični zbor. Skupščina samoupravne narodnostne skupnosti pripadnikov madžarske narodnosti odloča enakopravno s pristojnimi zbori občinske skupščine o vprašanjih, ki jih določa ta odlok.

Člen 9.: Skupščina narodnostne skupnosti pripadnikov madžarske narodnosti enakopravno s pristojnimi zbori občinske skupščine obravnava in odloča:

- o razvoju dvojezičnega otroškega varstva, dvojezičnega osnovnega šolstva in srednjega šolstva,
- o načrtovanju kulturnega razvoja v občini, posebno na narodnostno mešanem območju
- o ustanavljanju kulturnih in vzgojno-varstvenih zavodov na narodnostno mešanem območju,
- o razvijanju narodnostnega tiska, radia in založništva ter drugih sredstev javnega obveščanja,
- o stikih z matičnim narodom,
- voli predsednika in člane komisije za narodnostna vprašanja,
- o uresničevanju gospodarskega in drugega družbenega razvoja, pomembnega za ohranjanje narodnostnih značilnosti narodnostno mešanega območja,
- o drugih vprašanjih, pomembnih za ohranitev in razvoj narodnostne skupnosti,
- o kadrovskih vprašanjih, ki se nanašajo na pripadnike madžarske narodnosti.

Vir: Uradne objave (Murska Sobota) XXVI, št. 9, 19. april 1990.

¹¹ Odlok o pristojnostih zborov Skupščine občine Lendava

Člen 2.: Zadeve iz pristojnosti občine Lendava obravnavajo in o njih odločajo zbor združenega dela, zbor krajevnih skupnosti in družbenopolitični zbor; o zadevah, ki so navedene v 9. členu tega odloka, pa enakopravno s pristojnimi zbori SO odloča tudi skupščina samoupravne madžarske narodnostne skupnosti občine Lendava.

Člen 9.: Skupščina Madžarske narodnostne samoupravne skupnosti (v nadaljnjem besedilu: skupščina narodnostne skupnosti) enakopravno s pristojnimi zbori SO obravnava in odloča o;

- osnovnih vprašanjih dvojezične predšolske vzgoje, osnovnega šolstva ter razvoja in izvajanja dvojezičnega srednjega šolstva;
- načrtovanju kulturnega razvoja narodnosti ter ohranjanju kulturne dediščine;
- ustanavljanju, delovanju in prenehanju delovanja kulturnih vzgojno-varstvenih, osnovnih ter srednjih šolah na narodnostno mešanem območju;
- uresničevanju gospodarskega in družbenega razvoja, pomembnega za ohranjanje narodnostnih značilnosti narodnostnega območja;
- dvojezičnem poslovanju;
- kadrovski politiki;
- razvijanju narodnostnega tiska, radia, televizije, založništva in drugih sredstev javnega obveščanja;
- poimenovanju ulic in naselij na narodnostno mešanem območju;
- vprašanju v zvezi s popisom prebivalstva;
- stikih z matičnim narodom ter o drugih vprašanjih, pomembnih za ohranitev in razvoj madžarske narodnosti.

Skupščina narodnostne skupnosti imenuje tudi predsednika in člane komisije SO za narodnostna vprašanja ter daje soglasje k tistim določilom statuta občine ter poslovniku skupščine, ki se nanašajo na položaj in pravice madžarske narodnosti.

Skupščina narodnostne skupnosti razpravlja in odloča o zadevah iz tega člena na skupni seji ali na skupnem zasedanju z zbori SO in na ločeni seji.

Vir: Uradne objave (Murska Sobota) XXVI, št. 10, april 1990

¹² - Ustav Republike Hrvatske

Članak 15.: U Republici Hrvatskoj ravnopravni su pripadnici svih naroda manjina. Pripadnicima svih naroda i manjina jamči se sloboda izražavanja narodnostne pripadnosti, slobodno služenje svojim jezikom i kulturna autonomija.

- Ustavni zakon

Članak 5.: Etničke i nacionalne zajednice ili manjine u Republici Hrvatskoj imaju pravo na kulturnu autonomiju (Članak 15. Ustava Republike Hrvatske)

srbskega »etničnega« spora. Nujno potrebna asimetričnost urejanja položaja manjšin, ki bi izražala obstoječe posebnosti posameznih nehrvaških etničnih populacij, je nakazana z urejanjem statusa srbske manjšine na Hrvaškem. Načelo se zdi naslednje: če je oblika zaščite Srbov najvišja raven, je jasno, da je zaščita drugih etničnih populacij lahko le pod to ravni. Ker je tudi zakonska zaščita Srbov prej posledica pridobivanja potrebnih »pogojev« za mednarodno priznanje države Hrvaške kot pa nujnost, ki izvira iz *aktivnega* priznavanja etničnega pluralizma kot temeljnega pogoja za urejanje razmer na Hrvaškem, je *številčna klavzula* ključen ventil določanja obsega pravic, *kulturna avtonomija* kot del funkcionalne avtonomije pa očitno *najvišja dopustna raven avtonomnosti odločanja manjšine o lastni usodi*.

Višjo stopnjo avtonomije si nehrvaške etnične populacije lahko zagotovijo le v tistih občinah, v katerih njihovo število po popisu prebivalstva 1981 (sic!) presega 50% celotnega števila prebivalstva. Toda vpogled v funkcije,¹³ ki naj bi jih te občine imele, govori primarno v prid trditvi, da bo bodoča hrvaška državna ureditev močno centralizirana. S tega vidika bodo te občine v nekem smislu celo privilegirane v primerjavi z drugimi občinami, ki jim bo etnična »homogenost« preprečevala višjo stopnjo lokalne samouprave. Takšen koncept je popolnoma zgrešen, zato ker se posebne pravice etničnih manjšin uvrščajo med privilegije in ne v kategorijo nujno potrebnih pogojev za izenačenje »štartnih« osnov v procesu razvojne kompetitivnosti med etnično manjšino ter večinskim narodom. Rezultati takšne koncepcije so navadno povsem nasprotni od pričakovanih, saj ne prispevajo niti

¹³ Ustavni zakon

Članek 25.: Općina s posebnim statutom samostalna je u odlučivanju i upravljanju poslovima iz izvornog djelokruga utvrđenog ovim zakonom.

U izvornom djelokrugu općine s posebnim statutom je:

1. uskladjivanje racionalnog korištenja i uređenja prostora i prostornog razvoja na području općine;
2. poticanje razvoja gospodarskih djelatnosti, u skladu s općom gospodarskom politikom Republike;
3. briga za zadovoljavanje zajedničkih interesa stanovništva na području općine s posebnim položajem u izgradnji i održavanju infrastrukturne mreže i drugih komunalnih objekata i djelatnosti od važnosti za općinu;
4. zaštita prirode i okoliša na području općine;
5. ostvarivanje uvjeta za zadovoljavanje zajedničkih interesa građana u području kulture, a osobito čuvanja i zaštite kulturnog blaga od interesa za etničku i nacionalnu zajednicu ili manjinu, poticanje kulturne i znanstvene djelatnosti, osnivanje i održavanje muzeja, znanstvenih i drugih knjižnica, kazališta i glazbenih sastava koji njeguju tradicije te etničke i nacionalne zajednice ili manjine;
6. ostvarivanje uvjeta za zadovoljavanje potreba stanovništva u zdravstvenoj i klimatsko-rehabilitacijskoj zaštiti te socijalnoj skrbi koja zahtijeva solidarno zadovoljavanje u skladu s posebnim propisima;
7. osiguravanje uvjeta za zadovoljavanje zajedničkih interesa stanovništva općine u srednjoškolskom obrazovanju te znanosti i upotrebi suvremene tehnologije;
8. osiguravanje javnog reda i mira te sigurnosti prometa na području općine;
9. posebna briga o ostvarivanju ljudskih, građanskih i etničkih prava svih stanovnika te posebna zaštita stanovnika koji se etnički i nacionalno razlikuje od većinske etničke i nacionalne zajednice ili manjine;
10. osnivanje službi i organizacija općine s posebnim statutom za obavljanje poslova iz izvornog djelokruga.

k etničnemu pluralizmu niti k ustavljanju procesov asimilacije etničnih manjšin. Na to nas opozarjajo razmere na Južnem Tirolskem (hrvaški model občin s posebnim statutom je bolj ali manj verna kopija te ureditve), kjer se etnične napetosti (v latentni ali manifestni obliki) permanentno ohranjajo.

Mnoge študije o medetničnih odnosih ugotovljajo, da permanentni etnični plebisciti z iskanjem odgovora na vprašanje, ali se pripadnik manjšine »splača biti« (kar preštevanje manjšin ter koreliranje njihovega števila z obsegom pravic, soudeležbe v političnem življenju itd., dejansko to tudi je), prej spodbujajo asimilacijo manjšin kot pa etnični pluralizem. Morda pa so sestavljalci hrvaškega zakona o varstvu etničnih manjšin imeli v mislih prav ta dva procesa!?

Ker bodo številke o narodnostni pripadnosti igrale (kot smo že večkrat poudarili) pomembno vlogo pri uresničevanju posebnih pravic manjšin, navajamo nekaj takšnih podatkov iz popisov prebivalstva na Hrvaškem za leti 1981 in 1991. Kolikšna je njihova dejanska vrednost za sodobni čas, je težko presoditi, saj so podatki za leto 1981 predvsem zgodovinskega pomena, tisti iz popisa za leto 1991 pa so vprašljivi tako s stališča metodološke neoporečnosti kot obilice migracijskih procesov, ki so sledili vojni na Hrvaškem.

Ustavni zakon o človekovih pravicah in svoboščinah ter o pravicah etničnih in nacionalnih skupnosti ali manjšin v Republiki Hrvaški omenja popisne rezultate le v tistem delu, ko govori o občinah (področjih) s posebnim samoupravnim (avtonomnim položajem).¹⁴

Tega položaja naj bi bile deležne le tiste občine, v katerih rezultati popisa prebivalstva iz leta 1981 izkazujejo več kot 50% nehrvaške etnične populacije. Iz pregleda popisa prebivalstva so to le občine t. i. SAO Krajina. Zakaj niso bili uporabljeni rezultati popisa iz leta 1991, ni čisto jasno, saj na teh področjih v zadnjih desetih letih ni prišlo do tako velikih etničnih premikov, ki bi bistveno spremenjali etnično strukturo tega ozemlja. Zato se zdi mnogo verjetneje, da je na to odločitev vplival porast števila nehrvaških etničnih populacij zunaj tega področja, tako Srbov, Muslimanov kot tudi nekaterih manjšin, Italijanov in Nemcev na primer (podrobnejši prikaz na str. 679).

Na to dejstvo nas navaja nekoliko podrobnejši vpogled v etnično stanje teritorija, ki postaja tudi s stališča slovenske (zunanje) politike vse bolj zanimivo: Istra. Iz do zdaj sprejetih zakonskih določil na Hrvaškem ni čisto jasno, kako bo številčna klavzula (pod 50% nehrvaških etničnih populacij v določeni občini) vplivala na status posebnih pravic manjšin v istrskih občinah (razen v tistem delu, ki govori o proporcionalni zastopanosti pripadnikov manjšin); prav tako ni jasno, katere številke bodo pri tem opraviu uporabljali – ali podatke popisa iz leta 1981 ali iz leta 1991? Nekako logično in naravno bi bilo, da bi bili tudi v tem primeru upoštevani rezultati popisa iz leta 1981. Bolj kot to se zdi vprašljiva sama izpeljava posebnih pravic v povezavi s prikazano etnično pestrostjo. Vehementna določba v Ustavi Republike Hrvaške (glej že omenjeni 15. člen) in Ustavni zakon (5. člen), ki pripadnikom vseh narodov in manjšin jamči svobodno izražanje narodnostne pripadnosti, svobodno uporabo jezika in pisave ter kulturno avtonomijo, teoretično vodita v plurilingvistično zasnovo Hrvaške. Problematiko bi bilo možno razre-

¹⁴ Ustavni zakon

Članak 21.: Općine (područja) s posebnim samoupravnim (autonomnim) položajem (u daljem tekstu: »općine s posebnim statutom«) u kojima pripadnici pojedine etničke i nacionalne zajednice ili manjine, prema popisu stanovništva iz 1981. godine, čine natpolovičnu većinu imaju unutar sustave lokalne samouprave Republike Hrvatske, poseban statut. (...)

šiti samo z »delitivijo« na t. i. *avtohtone narodne manjšine in imigrantske etnične populacije*, kar seveda ne pomeni, da si prizadevamo za uvajanje etnične stratifikacije. Delitev je primerno funkcionalna in je povezana z določitvijo teritorija bivanja določene etnične skupnosti. Dejstvo namreč je, da je poselitev avtohtonih etničnih manjšin v primerjavi z imigrantskimi populacijami mnogo bolj strnjena in predvsem permanentna. Zanj se torej veže pojem t. i. *manjšinskosti*, to je statusa, v katerega je bila določena populacija (etnično različna in številčno šibkejša od populacije, ki predstavlja etnično večino države, v kateri živi) postavljena ob oblikovanju države večinskega naroda (ta država se je oblikovala tudi v skupnosti z drugimi narodi) brez »pravice do odločanja« o njeni državni pripadnosti. To je ključno dejstvo za določanje avtohtonosti ter na tem pojmu utemeljenih posebnih pravic manjšin.

Iz povedanega je mogoče izvesti ustrezno razlikovanje z *imigrantskimi populacijami*. Te so prihajale mnogo kasneje in povsem prostovoljno, čeprav ni mogoče mimo dejstva, da je imigrantska država s svojo gospodarsko zasnovo ustvarila večino »pogojev« za imigracijske procese, kar je v slovenskem in hrvaškem primeru pomenilo vnašanje novih etničnih prvin. Preplet obeh ravni generiranja imigrantskih etničnih populacij pogojuje tudi oblike in načine ohranjanja identitete teh etničnih populacij; ti bi morali biti naravnani k oblikovanju kulturne avtonomije ter nekaterih medijev socializacije, ki bistveno vplivajo na ohranjanje etnične identitete – šolskih struktur do določene ravni, morda medijev obveščanja itd.

Problematika odnosov med Slovenijo in Hrvaško na področju zaščite manjšin ima dve plati – na eni stran gre za iskanje poti v premagovanju nivojske diskrepance pri zaščiti avtohtonih manjšin, kamor tradicionalno uvrščamo italijansko narodnost ter z nastankom dveh suverenih držav (vsaj) še avtohtono slovensko manjšino v Istri in Reki na eni strani ter hrvaško populacijo v slovenski Istri in Prekmurju, ki je zrasla v povojnem času kot posledica imigrantskih tokov iz Hrvaške. Ker bo slednji problem postal še prehitro vroč ter ga bo zato treba kaj kmalu celoviteje obravnavati, ga ob tej priložnosti puščamo ob strani.

Da bo izenačitev pravnega statusa italijanske manjšine v obeh državah kaj težka zadeva, smo v dosedanem prikazu ugotovili na nekaterih izjemno pomembnih elementih etnorazvoja. Hrvaški se od slovenskega koncepta razlikuje po tem, da upošteva številčno klavzulo ter se hkrati izogiba načelu avtohtonosti, s čimer se marginalizirata pojma teritorija in manjšinskosti.

Status, ki ga država večinskega naroda pripisuje etničnim manjšinam, je mogoče celoviteje presoditi tedaj, ko se analizirata še dva pojma: *avtonomnost odločanja pripadnikov (predstavnikov)* manjšin o lastni usodi nasploh ter vpliv na medije (v kolikostnem in kakovostnem pomenu), ki so na razpolago manjšini za ohranjanje in razvoj narodne identitete.

Za hrvaški koncept smo že omenili, da omejuje avtonomnost odločanja manjšine na kulturno avtonomijo, medtem ko za slovenskega lahko ugotovimo, da je mnogo bolj odprt. Res je sicer, da tudi v slovenskem modelu ni mogoče izrecno zaslediti pojma avtonomnosti, vendar bi bilo po določenih 64. členu¹⁵ Ustave

¹⁵ Ustavni zakon

– člen 64.: (posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji)

Avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti ter njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da svobodno uporabljajo svoje narodne simbole in da za ohranjanje svoje narodne identitete ustanovljajo organizacije, razvijajo gospodarske, kulturne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti ter dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva. V skladu z zakonom imata ti narodni skupnosti in njuni pripadniki pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja in razvijanja te vzgoje in izobraževanja. Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno.

Republike Slovenije možno avtohtonost vgraditi v ustrezne zakonske določbe. Med nastavki v Ustavi Republike Slovenije je treba v tej zvezi omeniti določbo, da imajo pripadniki manjšin pravico do sooblikovanja in razvijanja »manjšinske« vzgoje in izobraževanja; možnost, da država dodeli samoupravnim narodnim skupnostim določene naloge iz državne pristojnosti; ter predvsem pravico do veta na ti odločitvi organov oblasti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic manjšin.

Posebno poglavje o avtonomnosti je *politična participacija* tako v smislu možnih ravni, ki jih predstavniki manjšine lahko dosežejo, kot tudi legitimnost izbire predstavnikov manjšin. Prva raven je v Sloveniji razrešena v 80. členu ustave, ki v drugem odstavku določa, da se v državni zbor vedno izvoli po en poslanec italijanske in madžarske narodne skupnosti. Z ustrezno zakonsko ureditvijo bi bilo treba določiti, da se tudi v državni svet izvolijo predstavniki narodnih (in etničnih!) manjšin kot predstavniki lokalnih interesov. Participacijo na ravni lokalne samouprave pa bo moral razrešiti ustrezen zakon.

Načelo participacije ureja na Hrvaškem ustavni zakon, saj iz določb ustave Republike Hrvaške ni mogoče niti razbrati decidirane določbe niti zaslutiti poti, ki jih bodo hrvaške oblasti ubrale pri uresničevanju sistema participacije manjšin. Ne glede na teoretični in politični okvir ustave je bila uvedba participacije manjšin zgolj skozi kategorijo etnično nedefiniranega državljana nepremišljena poteza in morda več kot zgolj povod za upor Srbov. Ustrezne spremembe takšne zasnovane skuša odpravljati ustavni zakon, v katerem je način participacije določen v 18. in 19. členu.¹⁶ Temeljni na številčni klavzuli in razvrščanju manjšin v dve enoti – manjšine, ki predstavljajo več kot 8% skupnega števila prebivalstva Republike Hrvaške, ter »drugi«. Za prvo kategorijo, v katero je možno šteti samo Srbe, velja načelo proporcionalnega zastopstva v saboru ter v vladi Republike Hrvaške, vse

---

Narodnima skupnostima in njunim pripadnikom je zagotovljena pravica, da gojijo odnose s svojima matičnima narodoma in njunima državama. Država gmotno in moralno podpira uveljavljanje teh pravic.

Na območjih, kjer ti skupnosti živita, ustanovijo njuni pripadniki za uresničevanje svojih pravic svoje samoupravne skupnosti. Na njihov predlog lahko država pooblasti samoupravne narodne skupnosti za opravljanje določenih nalog iz državne pristojnosti ter zagotavlja sredstva za njihovo uresničevanje.

Narodni skupnosti sta neposredno zastopani v predstavnških organih lokalne samouprave in v državnem zboru.

Zakon ureja položaj in način uresničevanja pravic italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na območjih, kjer živita, obveznosti samoupravnih lokalnih skupnosti za uresničevanje teh pravic, ter tiste pravice, ki jih pripadniki teh narodnih skupnosti uresničujejo tudi zunaj teh območij. Pravice obeh narodnih skupnosti ter njunih pripadnikov so zagotovljene ne glede na število pripadnikov teh skupnosti.

Zakoni, drugi predpisi in splošni akti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaja zgolj narodnih skupnosti, ne morejo biti sprejeti brez soglasja predstavnikov narodnih skupnosti.

¹⁶ Ustavni zakon

Članek 18.: Pripadniki etničnih i nacionalnih zajednica ili manjina koje sudjeluju u stanovništvu Republike Hrvatske s više od 8% imaju pravo na zastupljenost razmjerno svom udjelu u ukupnom stanovništvu u Saboru i Vladi Republike Hrvatske te tijelima vrhovne sudbene vlasti.

Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina čiji je udio u stanovništvu Republike Hrvatske manji od 8% imaju pravo izabrati ukupno pet zastupnika u Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske.

Zastupnici iz stavka 2. ovog članka predstavnici su svih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina koji su ih izabrali i dužni su štiti njihove interese.

Način izbora i opoziva zastupnika iz stavka 1. i 2. ovog članka uredit će se zakonom i drugim propisima kojima se ureduju izbori u Republici Hrvatskoj.

Zastupljenost etničke i nacionalne zajednice ili manjine iz stavka 1. ovog članka u drugim tijelima državne vlasti Republike Hrvatske osigurava se zakonom o ustrojstvu državne vlasti.

Članek 19.: Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina imaju pravo na zastupljenost u tijelima lokalne samouprave razmjerno udjelu u ukupnom stanovništvu određene jedinice lokalne samouprave.

Pravo iz stavka 1. ovog članka osigurava se zakonom kojim se ureduje lokalna samouprava i statutom jedinice lokalne samouprave.

druge manjšine pa morajo iz svojih vrst izbrati pet predstavnikov. Do te točke so stvari jasne; težave se bodo pojavile pri operacionalizaciji tega načela, saj ni nikjer določeno, na podlagi katerih podatkov se bo to razmerje določalo – ali po rezultatih popisa prebivalstva leta 1981 (kar bi bilo analogno določanju občin s posebnim statutom) ali po šteju iz leta 1991.

Dilema je seveda izključno Hrvaška, zanimivo pa je kljub temu navesti razmerja posameznih etnij na Hrvaškem za leti 1981 in 1991 (ta navajamo v oklepaju): Črnogorci 0,2 (0,2), Makedonci 0,1 (0,1), Muslimani 0,5 (1,0), Slovenci 0,5 (0,5), Srbi 11,6 (12,2), Albanci 0,1 (0,3), Čehi 0,3 (0,3), Italijani 0,3 (0,4), Madžari 0,6 (0,5), Nemci 0,0 (0,1), Rusini 0,1 (0,1), Slovaki 0,1 (0,1), Ukrajinci 0,1 (0,1). Kako bo zbir dvanajstih manjšin, med katerimi so nekatere še pred kratkim predstavljale pripadnike konstitutivnih narodov, sestavil petčlansko »delegacijo«, kakšen ključ bodo uporabili, kako bodo določili volilne imenike itd., bo nadvse zanimivo spremljati.

Za participacijo na ravni lokalnih samoupravnih enot zakon določa proporcionalno zastopstvo glede na število pripadnikov določene etnije v posamezni upravni enoti.

Poseben problem, ki ga do zdaj ni razrešila niti hrvaška niti slovenska manjšinska zaščitna zakonodaja, je mogoče povzeti v naslednje vprašanje: ali je zagotovljena polna legitimnost izvoljenih predstavnikov narodnih manjšin? Odgovor na to vprašanje ni predmet ustavne ureditve, temveč volilne zakonodaje, vendar zaradi tega za »položaj narodnosti nič manj pomemben. Veljavni zakon o volitvah (v Sloveniji, op. M. K.) priznava pri volitvah predstavnikov narodnosti pasivno volilno pravico izključno pripadnikom narodnosti, aktivno volilno pravico pa vsem volilcem volilne enote za volitve predstavnikov narodnosti v republiško skupščino. Taka rešitev bi bila sprejemljiva, če se možnost kandidiranja omeji na pripadnike narodnosti, njihove organizacije in morebitne stranke narodnosti. Sicer je možno in celo verjetno, da večinski narod kandidira predstavnika narodnosti in v skrajni posledici tudi odloči o njegovi izvolitvi. O legitimnosti tako izvoljenega predstavnika narodnosti tedaj ni mogoče govoriti. Podobni problemi se pojavljajo (zopet govorimo za Slovenijo, op. M. K.) tudi na občinski ravni, s tem da se tu postavlja še vprašanje načina zagotovitve »ustrezne« zastopanosti narodnosti. Zakon o volitvah predvideva možnost oblikovanja posebnih volilnih enot, vendar pravno tehnično merilo »ustreznosti ni nikjer opredeljeno«. ¹⁷ Vsekakor gre za problem, ki ga bo morala razrešiti nova volilna zakonodaja. Drugo vprašanje, povezano s politično participacijo, pa je možno oblikovati takole: ali imajo izvoljeni predstavniki manjšin sploh kakšno možnost vplivanja na tiste odločitve, ki so bistvenega pomena za njen razvoj?

Za odločanje na republiški ravni, na kateri se določa po večinskem sistemu, je zastopništvo lahko protokolarno, saj število zastopnikov ¹⁸ manjšin v nobenem primeru ne more vplivati na odločanje niti v tistih zadevah, ki neposredno zadevajo

¹⁷ Hojós Ferenc – Soodločanje narodnosti – pravni aspekt. V: Narodnost – manjšina ali skupnost. Razprave in gradivo (Ljubljana) 1990, 24. str. 28–29.

¹⁸ V skladu s hrvaško zakonodajo naj bi Srbi izvolili 11,6% (odstotek Srbov na podlagi popisa prebivalstva leta 1981) poslancev v predstavniki dom (člen 18 Ustavnega zakona). Koliko je to v absolutnih številkah, je težko reči, saj člen 71 Ustave Republike Hrvaške predvideva, da ima predstavniki dom *najmanj* 100 in *največ* 160 poslancev. Temu številu, ki je *najmanj* 12 oziroma 19, je treba dodati še 5 preostalih manjšinskih poslancev, kar prav tako predvideva 18. člen Ustavnega zakona.

Slovenska ustava določa, kot smo že omenili, izvolitev dveh predstavnikov avtohtonih manjšin v državni zbor.

manjšine. Da se ne bi dogajalo predvsem slednje, morajo biti dana ustrezna zakonska jamstva, ki se v končni fazi kažejo kot pravica do »veta« predstavnikov manjšin na tiste odločitve večine, ki se vežejo na najpomembnejše razvojne elemente manjšine. Tovrstnih zagotovil hrvaške zakonodaja ne daje; slovenska ustava pa to možnost ponuja v zadnjem odstavku 64. člena, ki določa: »Zakoni, drugi predpisi in splošni akti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaja zgolj narodnih skupnosti, ne morejo biti sprejeti brez soglasja predstavnikov narodnih skupnosti.«

Število *medijev*, ki jih imajo manjšine na razpolago za ohranjanje narodne identitete v posamezni republiki, ustreza začrtanim konceptom zaščite. Hrvaška ponudba je dokaj skromna, saj se omejuje na možnost ustanavljanja sredstev obveščanja in organiziranja založniške dejavnosti,¹⁹ možnost ustanavljanja kulturnih in drugih društev²⁰ ter na sistem vzgoje in izobraževanja.²¹ Pazljivo branje določil o oblikovanju tega zadnjega sklopa kaže, da je avtonomnost manjšin dejansko omejena na folklorno in kulturno raven, vse drugo pa je subtilno nadzorovano skozi preverjanje in odobravanje ustreznih resornih ministrstev ter urada hrvaške republiške vlade za mednacionalne odnose.

Poleg vseh navedenih oblik ohranjanja identitete, ki so dane manjšinam na Hrvaškem in jih je mogoče najti tudi v slovenski pravni zasnovi, ponuja *slovenska ustavna ureditev* še tri elemente, ki jih ni mogoče spregledati: 1. razvijanje (narodnomanjšinskih) gospodarskih organizacij; 2. razvijanje lastne znanstvenoraziskovalne dejavnosti ter možnost soustanavljanja tistih javnih zavodov »večinskega naroda«, katerih delovanje lahko posredno zadeva problematiko manjšin,²² in 3. določitev področja, na katerem je dvojezično šolstvo obvezno tako za pripadnike večinskega naroda kot za pripadnike manjšine. Vsekakor gre v tem zadnjem primeru za mnogo bolj obvezujoče določilo od hrvaške ponudbe, ki jezik manjšin v šolah večinskega naroda dopušča le kot neobvezni tuji jezik. In še to le na tistih področjih, s »katerih je bilo avtohtono prebivalstvo preostalih etničnih in nacionalnih skupnosti ali manjšin v drugi svetovni vojni ali po njej izgnano v matične države oziroma se je vodila politika izseljevanja v matične države.«²³ Navedba je

¹⁹ Ustavni zakon

– Članak 10.: Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina mogu slobodno organizirati informativnu i izdavačku djelatnost na vlastitome jeziku i pismu.

Republika Hrvatska i tijela lokalne samouprave financijski pomažu ostvarivanje prava iz stavka 1. ovoga članka sukladno svojim mogućnostima.

²⁰ Ustavni zakon

– Članak 11.: Pripadnici etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina mogu slobodno osnivati kulturna i druga društva radi očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta. Ta društva su autonomna, a Republika i tijela lokalne samouprave financijski pomažu njihov rad prema svojim mogućnostima.

²¹ Ustavni zakon

– Članak 14.: Odgoj i obrazovanje pripadnika etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj obavlja se u dječjim vrtićima i školama na njihovom jeziku i pismu, prema posebnim programima u kojima je primjerno sadržana povijest, kultura i znanost, ukoliko to žele.

Odgoj i obrazovanje iz stavka 1. ovoga članka u dijelu koji nije u svezi s nacionalnom pripadnošću provodi se u opsegu i sadržaju propisanom po nadležnom tijelu Republike Hrvatske za područje školstva.

Školski program čije izučavanje predstavlja svezu s nacionalnom pripadnošću polaznika utvrđuje tijelo iz stavka 2. ovoga članka na prijedlog Ureda Vlade Republike Hrvatske za međunacionalne odnose.

²² To možnost dopušča 4. odstavek 3. člena Zakona o zavodih (Uradni list Republike Slovenije).

²³ Ustavni zakon:

Članak 15, 3. odstavek: U gradovima i naseljenim mjestima izvan područja općina s posebnim statutom, iz kojih je u drugom svjetskom ratu i poslije drugog svjetskog rata autohtono stanovništvo ostalih etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina bilo protjerano u matične zemlje ili se vodila politika izseljevanja u matične zemlje, može se uvesti u školsku nastavu fakultativno učenje stranog jezika, od IV. razreda osnovnog do kraja srednješkoljskog obrazovanja, kao strani jezik

nerodna vsaj v dveh točkah: 1. ni jasno, za katere manjšine naj bi to šlo, čeprav se zagotovo skoraj v celoti nanaša na Italijane, in 2. kaj pomeni pojem »matična država« (matična zemlja)? Ta ugotovitev prej asociira na obravnavanje manjšin kot »delavcev na začasnem delu v tujini« kot pa na resno zaščito manjšin.

Prav na koncu je treba omeniti še zadnji, vendar zato nič manj pomemben sklop, ki zadeva varstvo narodnih manjšin: *kdo nadzoruje uresničevanje sprejetih določb?* Prav pri tem elementu se končno razkrije, kakšno narodnomanjšinsko zaščitno politiko je določena država pripravljena izvajati oziroma kolikšno mero subjektivitete manjšin je država večinskega naroda pripravljena dopustiti? Najboljši in obenem najučinkovitejši način je uveljavljen tedaj, ko je manjšini sami prepuščen tovrstni nadzor, ki poteka od procesov obravnavanja do odločanja o narodnomanjšinskih »zadevah«, vključno s pravico do uporabe veta na odločitve, ki bi jih želeli sprejeti mimo volje in hotenj manjšine. Slovenska ustava in nekatere izvedbe na lokalni ravni ponujajo (kakor smo že omenili) določena jamstva, medtem ko jih v hrvaškem projektu (prav zaradi omejevanja avtonomnosti na kulturno avtonomijo) ni mogoče zaslediti. Ta naloga je prepuščena uradu za mednacionalne odnose, ki se oblikuje na državni in lokalnih ravneh.²⁴ Prav tako ni mogoče zaslediti dodatnega varovalnega mehanizma, ki ga predvideva Ustava Republike Slovenije v 159. členu – določitev varuha človekovih pravic in temeljnih svoboščin oziroma posebnih varuhov pravic državljanov za posamezna področja. Več kot nujno bi bilo, da bi bilo eno izmed teh področij (pravice etničnih manjšin) poverjeno posebnemu varuhu človekovih pravic.

Sklep

Pregled posameznih problemskih sklopov je pokazal, da sta si koncepta različna ter ju zato z različnimi prilagoditvami ni mogoče postaviti na skupni imenovalec. To bi bilo možno storiti samo z bistvenim prilagajanjem enega ali drugega modela – slovenskega hrvaškemu, kar ni smiselno, saj bi se s tem zniževalo že doseženo, ali pa hrvaškega slovenskemu, kar ni realno glede na politične razmere na Hrvaškem. »Popravki« v korist eni manjšini bi vzbudili reakcijo pri drugi in končno bi bil to argument za največjo manjšino; tega pa si Hrvati očitno »nočejo« privoščiti. Zdi se, da je najresnejša opcija ohranitev statusa quo in tako kot do zdaj razreševanje sprotih problemov, ki izvirajo iz »delitve« italijanske manjšine na dve državi, na povsem konkreten in pragmatičen način.

te etničke i nacionalne zajednice ili manjine, neovisno na postotak koji te etničke i nacionalne zajednice ili manjine imaju u stanovništvu na tom području.

²⁴ Ustavni zakon:

Članak 20.: U svrhu provedbe odredaba ovoga zakona o pravu etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina na kulturu, obrazovanje, pristup javnim medijima i ostvarivanje njihovog razmjernog udjela u javnim službama i drugim institucijama u ovim područjima, Vlada Republike Hrvatske ima Ured za međunacionalne odnose.

Za područje jedne ili više općina u kojima broj pripadnika etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina i njihov interes to zahtjeva, Vlada Republike Hrvatske osnivat će područni Ured za međunacionalne odnose.